

ZÁKLADY WEBDESIGNU ANEB JAK USPĚT (NEJEN V SOUTĚŽI O NEJLEPŠÍ WEBOVÉ STRÁNKY)

Daniela Tkačiková, Ústřední knihovna VŠB-Technické univerzity Ostrava

Soutěž o nejlepší webové stránky knihoven vyhlášená Svazem knihovníků a informačních pracovníků České republiky v rámci akce **Březen měsíc Internetu 2000** [odkaz 1] vyvolala jistě mezi přihlášeným různá očekávání. A zcela jistě také rozpaky či rozčarování při vyhlášení výsledků a předávání cen knihovnám, které se umístily na prvních místech. Cílem příspěvku není hodnocení této soutěže či rozbor jejích výsledků. Soutěž však byla jedním z podnětů pro volbu tématu tohoto příspěvku.

Jako jeden z porotců jsem byla nucena nejen důkladně prozkoumat webové stránky všech přihlášených knihoven, ale také se zamyslet nad kritérii hodnocení jejich obsahu i kvality jejich technického, typografického a grafického zpracování. Webové stránky českých knihoven sleduji dlouhodobě (viz např. **odkazy na stránky veřejných knihoven** [odkaz 2] na webových stránkách ÚK VŠB-TU Ostrava), proto pro mě většina stránek nebyla novinkou. Spíše mě zaujalo a občas i překvapilo, které knihovny se do soutěže přihlásily. Mylně jsem se domnívala, že je tato soutěž určena veřejným knihovnám, a proto mě poněkud zaskočilo, že se do soutěže přihlásily také knihovny jiných typů. Podmínky, ve kterých jednotlivé typy knihoven působí, jimi poskytované služby i technické, finanční či personální možnosti, jsou nesrovnatelné, a proto bylo nezbytné do datečně knihovny rozdělit do dvou samostatných kategorií.

Nevím, co jednotlivé knihovny, ať už z první či druhé skupiny, vedlo k tomu, že své webové stránky do soutěže přihlásily. Snad nebylo jejich jediným cílem přihlásit se a vyhrát nebo se zviditelnit. Doufám, že jedním z motivů pro přihlášení do soutěže byla příležitost porovnat své vlastní webové stránky s ostatními knihovnami a dozvědět se, kterých chyb a nedostatků v tvorbě webových stránek je vhodné se vyvarovat a u koho je možné se inspirovat a poučit. Podobná očekávání však výsledky soutěže z nejrůznějších důvodů mohly splnit jen částečně. Zvlášť vezmeme-li v úvahu fakt, že se do soutěže přihlásila jen menší část z těch českých knihoven, jež v současnosti své stránky na Internetu mají.

Soutěž však byla příležitostí zamyslet se nad řadou věcí, které souvisejí s využíváním Internetu v knihovnách. Na jedné straně je zde pozitivní fakt: stále narůstá počet českých knihoven, které poskytují informace a služby v prostředí WWW. Druhou stranou mince je však úroveň kvality poskytovaných služeb.

Vzhledem k tomu, že se problematice budování webových stránek věnuji již několik let, vnímám samozřejmě určitý pokrok, nejen v té kvantitativní oblasti. Zarážející je však, že se na webových stránkách (abych byla objektivní: neplatí to jen pro webové stránky knihoven) opakují neustále stejné chyby a nedostatky, některé z nich notoricky známé (např. podtržený text, který není hypertextovým odkazem, odkazy typu „klikněte zde“, prázdné dokumenty obsahující zprávu „under construction“ apod.). Tvůrci webových stránek nejspíš nepostrádají snahu a nadšení pro věc, mnohým však vedle kvalitních technických podmínek scházejí základní znalosti a některé další nezbytné předpoklady.

V první řadě je to **výtvarný cit**. Takovou změť navzájem neladících barev, písem nejružnějších velikostí, typů a řezů, nesourodých a nevhodně zpracovaných či v nesprávném formátu uložených grafických prvků, běžících či blikajících textů, zbytečných animací či dokonce zvukových doplňků, jakou lze potkat na Webu, asi jinde sotva najdeme. Autoři webových stránek si občas nedělají starosti ani se znalostí jazyka HTML, natož aby respektovali určité standardy, jež jsou u veřejných webových služeb podmínkou dostupnosti a čitelnosti pro všechny uživatele, tedy i pro ty, kteří jsou nějakým způsobem hendikepováni (viz např. prvek ALT pro obrázky). Problémem bývá nejen správná struktura zveřejněných informací a s ní související navigační prvky, ale stále existují problémy s nesprávným používáním hypertextu. Někdy je až s podivem, kolika chyb se autoři webových stránek dokáží dopustit na těch několika málo dokumentech, ze kterých se jimi vytvořené webové sídlo skládá.

Ve svém příspěvku se proto dotknu některých opakujících se chyb, problémů a nedostatků, s nimiž se na Webu nejčastěji můžeme setkat. Pokusím se neopakovat to, o čem už jsem psala v některých svých dřívějších příspěvcích na toto téma. Přesto bych ráda znovu zdůraznila alespoň toto: **elektronické služby knihoven v prostředí WWW nejsou krátkodobou módou, nýbrž perspektivní alternativou a rozšířením nabídky tradičních služeb.**

Z toho vyplývá, že by se pracovníci knihoven (= knihovníci) měli s problematikou publikování v prostředí WWW seznámit – netýká se to jen těch, kteří budou „technicky“ stránky budovat a spravovat, ale především vedoucích pracovníků knihoven, kteří by si měli být vědomi své zodpovědnosti za to, jakým způsobem se „jejich“ knihovna v prostředí Internetu prezentuje. Znamená to rovněž vytvořit odpovídající personální, finanční a technické (hardware, software, příslušenství) podmínky pro elektronické služby knihovny v prostředí WWW – pro jejich návrh, vytvoření obsahu, zpracování, údržbu, změny a pravidelnou aktualizaci.

Aby webové stránky knihovny opravdu sloužily uživatelům (čtenářům), musí se na jejich obsahu i designu podílet knihovníci. Ti ovšem musí disponovat nejen znalostmi své profese a „své“ knihovny, ale měli by mít alespoň základní povědomost o tom, jak funguje prostředí WWW. Jenom s určitou úrovní znalostí a se zkušenostmi s využíváním WWW je možné komunikovat na

potřebné úrovni s odborníky, kterým knihovna hodlá svěřit či už svěřila realizaci svých webových stránek. Je proto dobré prostudovat si alespoň některou z knih věnovaných problematice budování webových stránek, viz např. *Profesionální design na Webu* [lit. 3]. Je to, pokud je mi známo, první kniha v češtině, která se nevěnuje jenom „technickým“ záležitostem budování a správy webových stránek. Srozumitelnou a čtivou formou upozorňuje na nejdůležitější aspekty tvorby webových dokumentů.

V souvislosti s moderními informačními technologiemi není nutné zvlášť zdůrazňovat, že se vše neustále vyvíjí a že se všechny důležité novinky a změny dříve či později dotknou také činnosti knihoven. **Jazyk XML** není žádná žhavá novinka, ale v každém případě je nutné mu věnovat pozornost, neboť jde o perspektivní záležitost i z pohledu elektronických služeb knihoven v prostředí WWW. Proto v doporučené literatuře uvádím dvě knihy, které se XML zabývají [lit. 6, 11]. Je užitečné si alespoň některé kapitoly přečíst, mj. proto, že se z nich dozvíme leccos i o tom, z čeho vznikl, pro co byl určen a jakým způsobem se vyvíjel a vyvíjí **jazyk HTML**. Umožní nám to kriticky se podívat (nejen) na vlastní publikační aktivity v prostředí Webu.

Hovoříme-li o webových stránkách, měli bychom si být vědomi toho, že vše, co je vytváří, spolu velmi úzce souvisí – obsah, struktura zpřístupňovaných informací, navigace, celkový design webového sídla, struktura, design a nezbytné prvky jednotlivých webových dokumentů, hypertextové odkazy, typografický a grafický design webových dokumentů.

Nejčastější chyby a nedostatky webových dokumentů

V dalším textu příspěvku se dotknu alespoň některých aspektů budování webových stránek. Hlavně těch oblastí, ve kterých tvůrci nejčastěji chybují. **Pokud jde o webové stránky knihoven, mezi nejfrekventovanější chyby a nedostatky patří:**

- nevhodně zpracovaný a špatně strukturovaný obsah,
- gramatické chyby, nejednoznačné formulace, nesprávná terminologie, styl jazyka, který neodpovídá účelu služby,
- nedostatečná navigace,
- dlouhé stránky,
- používání rámců,
- nestandardní barvy odkazů,
- nesprávné využívání hypertextu,
- chybějící prvky ve zdrojovém kódu (TITLE, ALT, HEIGHT, WIDTH aj.),
- nevhodné barevné schéma (nesprávná kombinace barev, příliš mnoho barev, nedostatečně kontrastní barvy, např. světle zelená barva pozadí a bílý text),
- barevné nebo obrázkové pozadí,
- nejednotný design jednotlivých dokumentů (každá stránka vypadá úplně jinak) – jednotnost je přitom důležitý identifikační znak,

- dokumenty nejsou opatřeny prvky, které by jim zajistily „samostatné fungování“ (chybějící zápatí, logo, navigační prvky, datum aktualizace apod.),
- neudržované odkazy na externí dokumenty,
- nevhodné grafické prvky – převzatá nekvalitní grafika, špatně naskenované a zpracované fotografie, uložení obrázků v nesprávných formátech, velké soubory, zbytečné animace, špatně vytvořené grafické nadpisy apod.
- nevhodný typografický design (příliš mnoho různých písem, podtržený text aj.),
- běžící text,
- nehotové dokumenty,
- zbytečný zvukový doprovod,
- potlačené funkce prohlížečů.

Tyto chyby a nedostatky svědčí o tom, že autoři webových stránek nemají dostatečné znalosti a často také odpovídající podmínky pro tuto činnost. Pokud jde o podmínky, patří k nim především dostatek času a odpovídající technické a softwarové vybavení. Jednoduché, graficky a typograficky kvalitně zpracované webové stránky nevyžadují finančně náročné technické a programové vybavení. Podmínkou je, aby jejich tvůrce znal možnosti jazyka HTML, základní pravidla typografické úpravy dokumentů a práce s grafikou. Budování webových stránek způsobem, který splňuje základní obsahová, technická i estetická kritéria, nemusí tedy být finančně nákladné. Důležité jsou znalosti a schopnosti jejich tvůrce. Základní kvalitní programové vybavení lze dokonce získat zdarma (viz např. **GNU Project** [lit. 13]), i když je nutné říci, že ne vždy je právě volně dostupné programové vybavení tím nejšťastnějším řešením. Některé programy podobného typu mohou být zdrojem problémů, je proto nezbytné využít jen opravdu osvědčený a kvalitní software. S vědomím významu elektronických služeb knihoven v prostředí WWW i do budoucna se jistě vyplatí investovat určité finanční prostředky do technického a programového vybavení knihovny. Technické vybavení, včetně skeneru či digitálního fotoaparátu, navíc najde uplatnění nejen při budování webových stránek knihovny.

Podívejme se nyní podrobněji na některá nejproblematictější místa při budování webových stránek, jsou to především: obsah, hypertextové odkazy a typografický a grafický design.

Obsah webových stránek

Jednou z nejdůležitějších otázek, kterou je třeba si hned na začátku položit je tato: Jaké informace budou na webových stránkách k dispozici? Poslání a záměr (tj. obsah) totiž ovlivní další vlastnosti webového sídla. Prvotním účelem webových stránek knihoven je poskytnout informace uživatelům (čtenářům) knihovny. Co by tedy měla a co může nabídnout knihovna? A co na webových stránkách knihovny budou hledat jejich návštěvníci?

Obsah webových stránek knihoven by měl částečně vycházet z tradičních knihovnických služeb, zčásti bude ovlivněn možnostmi, které (nejen knihovnám) přinášejí výhody elektronického publikování. Základní informace a služby poskytované knihovnami v prostředí WWW tedy nejspíš budou – nebo by měly být – u většiny knihoven v podstatě shodné. Ostatní bude záviset na možnostech, znalostech, schopnostech, technických podmínkách, potřebách a hlavně na fantazii a kreativitě pracovníků jednotlivých knihoven.

Co by tedy na webových stránkách knihoven nemělo chybět? Především tyto základní informace a služby:

- název a přesná adresa knihovny, telefonní čísla všech pracovišť knihovny, emailové adresy a další kontaktní údaje pracovníků knihovny (dostupné individuálně – podle jmen, ale také podle jejich pracovního zařazení),
- provozní doba pracovišť knihovny,
- informace o tom, kdo a jakým způsobem se může stát uživatelem knihovny,
- poskytované služby,
- informace o obsahu fondů knihovny (tematicky i druhově),
- seznam odebíraných periodik,
- ceník poplatků za služby a sankční poplatky, např. za nedodržení výpůjčních lhůt apod.,
- výpůjční lhůty pro jednotlivé typy půjčovaných dokumentů, případně kategorie uživatelů,
- historie knihovny a plány do budoucnosti,
- základní statistické informace,
- oficiální dokumenty knihovny (např. knihovní a výpůjční řád),
- virtuální prohlídka knihovny s fotografiemi a stručnou nabídkou poskytovaných služeb,
- informace o akcích připravovaných knihovnou pro uživatele (besedy se spisovateli a s dalšími zajímavými osobnostmi, výstavy, soutěže apod.),
- aktuality a novinky,
- informace o nových přírůstcích knihovního fondu doplněné odkazy a recenzemi,
- online katalog knihovny,
- informace o tom, jak pracovat s online katalogem,
- informace typu FAQs – odpovědi na nejčastěji kladené dotazy o službách dané knihovny a o všem, co souvisí s knihovnicko-informačními službami obecně,
- informace o specializovaných fondech a službách (s ukázkami zajímavých, případně jedinečných dokumentů),
- přístup k elektronickým zdrojům knihovny,

- formuláře pro objednávky služeb – objednávky na knihy či časopisy, na reprografické práce, na meziknihovní výpůjční služby, na zpracování rešerší apod.,
- informace o referenčních službách knihovny,
- informace o možnostech přístupu k Internetu v knihovně,
- příručka pro začínající uživatele Internetu, informace o tom, jak vyhledávat informace prostřednictvím vyhledávacích nástrojů,
- odkazy na užitečné webové zdroje a služby, na užitečné referenční zdroje,
- odkazy na knihovnické zdroje na Webu,
- specializované informace pro dětské čtenáře a uživatele Internetu,
- zpravodaj knihovny,
- informace z oblasti státní zprávy, regionální informace a služby,
- nabídka zpětné vazby – formulář nebo emailová adresa, jejímž prostřednictvím se mohou uživatelé knihovny vyjádřit nejen k obsahu webových stránek knihovny.

Informace týkající se využívání Internetu nemusí být nutně vlastním dílem knihovny. Na Internetu lze nalézt užitečné informační zdroje, na které je možné odkázat. Může jít o příručky pro uživatele nebo o kvalitní metastránky. Z vlastní zkušenosti vím, jak je náročné udržovat na webových stránkách větší množství odkazů na externí zdroje. Znamená to prakticky každodenní kontrolu a bezprostřední aktualizaci odkazů, u nichž došlo ke změnám. Pokud pro podobnou činnost nemá knihovna vytvořeny odpovídající podmínky, je vhodné odkazy na externí zdroje omezit jen na nejnужnější minimum. Neaktualizované odkazy snižují věrohodnost všech informací, které knihovna na webových stránkách zveřejňuje.

Při budování webových stránek bychom vždy měli mít na mysli, že uživatelé navštěvují webové stránky kvůli jejich obsahu. Všechno ostatní tedy slouží ke zpřístupnění obsahu. Díky designu mohou uživatelé využívat obsah. Design je však „jen“ obal – důležité je to, co je uvnitř. Kvalitní obal samozřejmě přitahuje pozornost a zvyšuje prodejnost, zůstaneme-li u této analogie. Je však nutné zdůraznit slovo „kvalitní“.

Nezapomeňme přitom také na to, jaký význam mají navigační prvky – nejen ty, kterými se snažíme usměrnit pohyb uživatele v rámci celkové koncepce a struktury webových stránek.

V tradičních systémech uživatelského rozhraní určuje jejich tvůrce, kterým směrem se má uživatel vydat, zatímco v prostředí Webu je navigace závislá na rozhodnutích uživatelů. Uživatel se např. prostřednictvím odkazu, který mu vyhledá vyhledávací služba, dostane na webové sídlo, aniž by musel „projít“ nejdříve vstupní stránkou (home page). S tím musí tvůrce počítat a nabídnout uživateli podporu pro další pohyb v prostředí daného webového sídla. Proto musí být každý samostatný dokument opatřen základní navigací, jež ho v případě jeho zájmu dovede na vstupní stránku. Na tyto navigační prvky zpravidla „zapomí-

nají“ autoři těch webových stránek, jež jsou zpřístupňovány prostřednictvím rá-
mů.

Jak psát texty pro Web

Obsah musíme samozřejmě přizpůsobit prostředí, ve kterém je publiko-
ván, a způsobu, jakým uživatelé toto prostředí využívají. Je proto nezbytné si
uvědomit, že pro Web platí jiná pravidla než pro tištěné informace. Text pro
Web by měl být strukturován odlišným způsobem, než text určený pro tisk.
Krátké odstavce, výstižné nadpisy, seznamy, stručnost, jednoznačnost a pře-
hlednost – to jsou hlavní atributy kvalitního textu v prostředí WWW.

Psaní pro Web často souvisí s problémem hledání a nalézání dokumentů.
Je proto nutné využít také všech možností, které nabízí jazyk HTML. Jednou
z cest je odpovídajícím způsobem použitý prvek TITLE. Podíváme-li se pozorně
na webové dokumenty, všimneme si často, že jejich tvůrci buď úplně zapome-
nou názvy dokumentů vytvořit nebo je formulují nevhodným způsobem („Home
Page“, „Welcome“, „Domovská stránka knihovny“ apod.). Názvy dokumentů by
měly být stručné, jednoduché a výstižné. Každý dokument musí mít vlastní ná-
zev, který ho odlišuje od ostatních stránek v rámci webového sídla. Měli by-
chom mít na mysli nejen to, že název dokumentu je významným prvkem pro vy-
hledávací nástroje, ale že je důležitý také pro práci s oblíbenými položkami
(resp. záložkami – bookmarks), pro off-line prohlížení, ukládání dokumentů
apod.

Pokud potřebujeme zveřejnit delší text, je vhodné použít možností hyper-
textu pro rozčlenění informací na kratší dokumenty. Nezapomeňme přitom na to,
že uživatelé „čtou“ texty na obrazovce jinak než text tištěný. Text na obrazovce
se zpravidla nečte, ale rychle prohlíží. Uživatel vnímá především nadpisy a hy-
pertextové odkazy. S tím je tedy nutné počítat při přípravě textů pro Web.

Jak uvádí Jacob Nielsen [lit. 8], výzkumy prokázaly, že čtení z obrazovky
počítače je asi o 25% pomalejší než čtení z papíru. Čtení z obrazovky také pod-
statně více namáhá zrak. Jedním z důvodů je nízké rozlišení monitorů (nejkva-
litnější obrazovky v současnosti dosahují max. 110 dpi a jejich cena je velmi
vysoká), dalším důvodem je pak velikost obrazovky. Delší texty se nevejdou na
jednu obrazovku, uživatel je nucen použít „rolování“, čímž se ztrácí kontext.
Rolování představuje úplně jinou zkušenost než obracení listů v knize. Výsled-
kem toho je, že lidé neradi čtou delší texty na monitoru.

Jazyk HTML nabízí možnost využít odkazy pro pohyb v „dlouhém doku-
mentu“. Je to funkce často využívaná. Možná je vhodnější použít výraz **zneuží-
vaná**. Kdykoliv se s ní setkám, nemohu se ubránit pocitu, že si jejím prostřed-
nictvím tvůrci webových stránek – na úkor uživatelů – zjednodušují práci. (To-
též se např. týká i používání rámců.) Ačkoliv by se mohlo zdát, že je tím elegant-
ně vyřešen problém dlouhých stránek, ve skutečnosti jsou tyto odkazy jen zdro-
jem dalších problémů a přispívají k pocitu dezorientace uživatelů Webu. Užíva-

telé předpokládají, že je hypertextový odkaz dovede na jiný dokument, a často si nevšimnou, že šlo jen o skok v rámci jednoho dokumentu. Také tlačítko BACK/ZPĚT v prohlížeči funguje jinak, neboť uživatele nezavede na předchozí dokument, ale jen na předchozí pozici ve stejném dokumentu.

Dlouhé stránky mohou také znamenat, že se dokument zbytečně dlouho natahuje, což za určitých okolností může uživatele odradit od jejich dalšího využívání. Neznamená to samozřejmě, že jsou dlouhé dokumenty na Webu zcela nevhodné a nežádoucí. Jde-li např. o článek v elektronickém časopise nebo příspěvek ve sborníku publikovaném na Webu apod., jsou dlouhé stránky v pořádku, neboť se předpokládá, že ten, kdo je bude chtít číst, si je pro tento účel vytiskne. Je-li ovšem dokument určen pro čtení online, je zpravidla vhodné zvolit jiné řešení, nechceme-li uživatele zbytečně odradit.

Hypertextové odkazy

Ve webovém dokumentu najdeme zpravidla **tři hlavní typy odkazů**:

- **strukturované navigační odkazy** – ty poskytují uživateli přehled o základní struktuře zveřejněných informací a umožňují mu přechod do dalších součástí webového sídla – na úvodní stránku (home page) i na další sekce, které tvoří jeho hlavní strukturu, případně tyto odkazy nabízejí přechod na dokumenty, jež jsou ve struktuře na nižší úrovni, než dokument, ve kterém se právě nacházíme,
- **asociované (přidružené) odkazy** – vyskytují se zpravidla přímo v textu dokumentu a odkazují na další dokumenty, v nichž se uživatel může k danému tématu dozvědět více, mohou to být odkazy na dokumenty, které jsou součástí daného webového sídla nebo odkazy na externí dokumenty,
- **odkazy (seznamy odkazů) na další podobné zdroje** (rovněž může jít o dokumenty, které se nacházejí na stejných webových stránkách, nebo o dokumenty externí).

Velmi důležitou roli hrají u všech tří typů **názvy odkazů**. Zvláštní pozornost je však třeba věnovat názvům u asociovaných odkazů. Neměly by být zbytečně dlouhé, protože tím bychom zhoršovali čitelnost textu. Samotný název odkazu by neměl být delší než dvě-tři slova, je však vhodné jej doplnit dalšími informacemi, aby měl uživatel možnost rozhodnout se, zda se mu vyplatí odkazovaný dokument navštívit. Hypertextovým odkazem by měly být pouze nejdůležitější výrazy, které jsou nositeli informace o tom, kam – k jakým dalším informacím – odkaz vede. Názvy odkazů by měly být výstižné – nejen proto, aby přitáhly pozornost uživatele.

Na názvech odkazů bychom si měli dát záležet také proto, že jde o prvek dokumentu, který má velký význam při hledání informací prostřednictvím vyhledávacích služeb. Názvy odkazů patří totiž mezi ty části dokumentu, jež se načítají do databází vyhledávacích služeb. Z tohoto pohledu je zřejmé, jak nesmyslné jsou odkazy typu „**klikněte zde**“, „**jděte tudy**“ apod. Tyto výrazy mají pro

hledání informací, ke kterým odkaz vede, nulovou hodnotu. Navíc v případě prvního z uvedených odkazů je to dvojnásobný nesmysl: poklepáním myši se přece po Webu nepohybují ani zdaleka všichni uživatelé...

Obdobně jsou nevhodné například tyto odkazy:

- „Univerzitní knihovna se tematicky zaměřuje **širěji**, ale čerpá také především z báze Národní bibliografie.“
- ráj **knihovníka**
- „knihovny v **širém světě**“
- **praktické** informace

Když už jsme u hypertextových odkazů, je dobré si říct, jak by odkazy měly vypadat. **Standardní vzhled odkazu** představuje podtržený text (název odkazu), barva nenavštíveného odkazu je modrá, pro navštívený odkaz se používá barva nachová nebo červená. Pokud to není nezbytně nutné (např. při vytváření vizuálně zajímavého a výtvarně opravdu kvalitního webového sídla, kde je nositelem obsahu dokumentu především grafika), je třeba doporučit v dokumentech dodržování standardního vzhledu odkazů. Jinak stěžujeme uživatelům orientaci v dokumentech. Obsahuje-li např. dokument více odkazů, uživatel ztrácí přehled o tom, které již navštívil a které ne. Zbytečně pak opakovaně navštěvuje stránky, což je spojeno se ztrátou času (i peněz). Chybou je také potlačení funkce změny barvy u navštíveného odkazu. Standardní vzhled odkazů má navíc velký význam pro zrakově hendikepované uživatele.

Při tvorbě odkazů bychom si měli být vědomi toho, že **odkazy jsou nejdůležitější součástí hypertextových dokumentů**: propojují stránky a umožňují uživatelům pohyb v informačním prostoru celého Webu.

Typografický a grafický design dokumentů

Původní koncept Webu nepočítal se současnými typografickými a grafickými možnostmi publikování dokumentů v prostředí WWW. Cílem bylo zajistit sdílení výsledků výzkumu, pro což plně postačovaly jednoduché možnosti formátování dokumentů. Vývoj se však ubíral jinam, a tak dnes Web poskytuje řadu možností pro vytvoření dokumentů srovnatelných s publikováním prostřednictvím jiných médií. Tyto nesporné výhody jsou však zdrojem problémů, pokud se do tvorby webových dokumentů pustí autoři, kteří nemají ani dostatečné znalosti v oblasti publikování či se zpracováním grafiky, ani tolik potřebné **estetické cítění**.

Výsledkem jsou občas dokumenty, z nichž opravdu přechází zrak. Nesprávné postupy při typografickém a grafickém zpracování webových dokumentů navíc znesnadňují nebo dokonce znemožňují využívání informací hendikepovaným uživatelům. Prvky respektující podmínku dostupnosti informací pro všechny jsou dnes součástí specifikace jazyka HTML. Principy dostupnosti by měly splňovat nejen dokumenty HTML, ale také editory používané pro přípravu těchto

dokumentů (viz **Web Accessibility Initiative**). Autoři webových dokumentů by tedy rozhodně neměli zapomínat na to, že existuje např. značka ALT.

S dostupností úzce souvisí také **rychlost**, s jakou se dokumenty dostávají k uživateli. Všechno opět souvisí se vším, a tak je rychlost zobrazení závislá na délce dokumentů, na odpovídajícím způsobem optimalizované grafice či správně vytvořeném zdrojovém kódu. I taková maličkost, jakou je chybějící lomítko v URL za zkratkou domény nebo adresářem ve zdrojovém kódu, způsobuje zbytečné zdržení. Prohlížeč se totiž musí při chybějícím lomítku dotázat nejdříve serveru, jakým způsobem má URL interpretovat.

Významným prvkem je **čitelnost dokumentů**. Barevné nebo obrázkové pozadí a nevhodná barva textu celkem spolehlivě zkaží nejen estetický dojem, ale zároveň zhorší čitelnost textu. Je proto nezbytné používat kontrastní barvy. Nejvhodnější kombinací je nesporně **černý text a bílé pozadí**. Pokud se rozhodneme použít jiné barevné schéma, je nezbytné vyvarovat se barev, jež spolu neladí, a nízkého kontrastu barev. Podíváme-li se na dokumenty vytvořené opravdu profesionálními designéry, uvědomíme si, že naprostá většina z nich používá pro své dokumenty osvědčenou kombinaci bílého pozadí s černým textem (viz např. firmy **Adobe** či **Kodak**). Celkem přirozeně respektují také standardní barvy odkazů. Proč by právě knihovny měly své dokumenty zpracovávat jinak?

Často používanému **obrázkovému pozadí** je také vhodnější se vyhnout. Obrázky totiž narušují schopnost oka vnímat písmena a rozpoznávat tvary slov. Je-li navíc obrázkové pozadí špatně zpracováno (např. jsou vidět švy), je to další prohřešek, který nejen zhoršuje celkový dojem z dokumentu, ale komplikuje čitelnost textu.

Velmi důležitá je **typografická úprava textů dokumentů**. Při typografickém návrhu webových dokumentů bychom měli na mysli jednak určitá omezení počítačových monitorů, jednak hlavní – obecně platné – typografické zásady. Pokud jde o volbu písma pro webové stránky, je nezbytné doporučit jednoduchost a střízlivost. Pro text je vhodné základní písmo, pro zvýraznění pasáží v textu lze využít písmo tučné nebo kurzívu. V žádném případě (samozřejmě s výjimkou hypertextových odkazů) **nepoužívejme pro zdůraznění podtržený text!** Podtrhávání textu pro zvýraznění se do textových editorů bohužel dostalo jako jedna z funkcí psacího stroje. U běžného psacího stroje disponujícího jen jedním typem neproporcionálního písma nebyla jiná možnost, jak zvýraznit určité pasáže v textu, než podtržení. Současné textové editory však poskytují mnohem větší komfort. Podíváme-li se na kvalitně typograficky upravenou knihu, zjistíme, že v textu nikde podtržená slova či nadpisy nenajdeme. Není proto nejmenší důvod používat tuto funkci při přípravě textů pro Web.

Zdrojem problémů může být použití neobvyklých typů písma, mj. i proto, že tvůrce dokumentů nemá kontrolu nad tím, jaké písmo mají na svých počítačích uživatelé. Je proto vhodné používat **standardní typy písma** (pro Windows

a Macintosh – Times New Roman, Arial, Verdana, Helvetica), u nichž lze celkem s jistotou předpokládat, že je uživatelé budou mít nainstalovány. Pokud chceme mít jistotu, že se text zobrazí tak, jak si představujeme, bez ohledu na fonty nainstalované na počítači uživatele, použijme text jako obrázek ve formátu GIF nebo JPEG. Přispějeme tím zároveň k oživení vzhledu stránky. Takovéto obrázky jsou vhodné především pro nadpisy (nesmíme přitom zapomenout na prvek ALT ve zdrojovém kódu).

Další zásadou je **používání řezů písma z jedné rodiny**, jež zajišťuje dokumentům jednotný (a estetický) vzhled. Obecně platí tato typografická zásada – **bezserifové písmo** (např. Arial nebo Verdana) **je vhodné pro nadpisy**, zatímco **pro hlavní text dokumentu je vhodnější použít písmo serifové** (Times New Roman), neboť toto písmo je lépe čitelné. Opět doporučuji prohlédnout si typograficky kvalitně upravenou knihu nebo si („na vlastní oči“) vyzkoušet čtení delšího textu vysázeného bezserifovým písmem.

Vzhledem k nízkému rozlišení současných obrazovek počítačů je ovšem na počítači lépe čitelné bezserifové písmo (např. písmo Verdana, jež bylo vytvořeno právě pro obrazovku počítače). Proto se také často u profesionálně budovaných webových dokumentů setkáme právě s tímto písmem. Je však dobré povšimnout si toho, že pokud autoři těchto dokumentů poskytují uživatelům možnost vytisknout si text na tiskárně – bez zbytečných obrázků, navigačních prvků a reklamní grafiky, použijí pro stejný text písmo Times New Roman, tedy písmo serifové.

Pro malé fonty – např. v zápatí dokumentů, by mělo být vždy použito bezserifové písmo, neboť nízké rozlišení obrazovky neumožňuje kvalitní zobrazení detailů serifového písma u velikostí menších než 10 pt. Další zásadou, kterou bychom měli dodržovat, je nepoužívat verzálky (velká písmena) jinde než na začátku věty nebo u vlastních jmen. Text napsaný velkými písmeny je totiž obtížně čitelný. Takže použitím velkých písmen v kombinaci s obrazovkou podmínky čitelnosti celkem spolehlivě ještě zhoršíme.

Při výběru vhodného písma mějme tedy na paměti především čitelnost. Nezapomeňme přitom na to, že písmo, které vypadá dobře na papíře, nemusí vypadat stejně dobře na obrazovce počítače, neboť vzhledem k nízkým rozlišovacím schopnostem monitorů, nelze dobře vykreslit složitější tvary písem.

Grafika a fotografie na webových stránkách

Grafika a fotografie patří k oblíbeným doplňkům textu na webových stránkách. Grafickými prvky můžeme za určitých okolností pozitivně ovlivnit vnímání dokumentů. Za jiných okolností však mohou grafické prvky zcela znehodnotit jinak kvalitní obsah. V prvé řadě tehdy, když je na první pohled patrné, že jejich autor neví takřka nic o tom, jak s grafikou pracovat – špatně naskenované fotografie, zbytečně velké neoptimalizované soubory, špatně zpracované

obrázky, nevhodný formát (např. fotografie ve formátu GIF místo JPEG), příliš mnoho barevně i technicky nesourodých grafických prvků v jednom dokumentu. Velmi problematické je přebírání cizích grafických prvků, byť volně dostupných. Vyhněme se rovněž používání animací – pohybující se obrázky ruší, odvádějí pozornost a v naprosté většině případů (s výjimkou reklamy) jejich použití nemá pro zpřístupnění informací žádný význam.

Obecně platí – pokud neumíme pracovat s grafikou, raději zvolme co nej-jednodušší design dokumentů. Stačí několik kvalitních fotografií, logo (jde o významný identifikační prvek, a proto by mělo být na každé stránce na stejném místě) a obrázkové nadpisy.

Pokud chceme uživatelům nabídnout na svých stránkách fotografie v kvalitě odpovídající tisku, využijme pro přístup k originálním fotografiím zmenšení obrázků. Tradiční cestou pro tvorbu zmenšenin obrázků je vytvoření náhledů (thumbnails) pomocí grafického editoru příkazem „resize“. Tím se ovšem obrázek obsahující detaily může stát nesrozumitelným. Je proto vhodnější vyříznout pouze detail, který přiměřeným zmenšením a optimalizací pro Web neztratí původní kvalitu a poskytne uživatelům dostatečnou představu o tom, co je obsahem originálního obrázku. Na jeho základě se pak uživatel může rozhodnout, zda se mu vyplatí zobrazit či uložit originální dokument.

Závěr

Budování webových stránek není, jak by se na první pohled mohlo zdát, jednoduchou záležitostí. Vyžaduje hodně znalostí i nadšení pro věc a nutí autory k tomu, aby se neustále učili něčemu novému. Je to však velmi zajímavá činnost a její výsledky, doufejme, jsou i přínosem (nejen) pro uživatele knihoven. Rozsah příspěvku umožnil věnovat se jen těm nejdůležitějším problémům spojeným s publikováním v prostředí WWW. Ten, kdo má zájem, dozvědět se víc, může využít následujících odkazů, ať už na webové zdroje, tak také na knižní publikace. Inspiraci pro vlastní aktivity v této oblasti hledejme na Webu hlavně u profesionálních tvůrců. Všimějme si toho, co nám při vlastním využívání webových dokumentů vadí, a snažme se podobných nedostatků vyvarovat.

Užitečné informace na Webu:

- **Adobe**
<http://www.adobe.com/>
- **Adobe Web Center – Tutorials**
<http://www.adobe.com/web/tips/main.html>
- **Amos Software**
<http://www.amsoft.cz/index.html>
- **Builder**
<http://www.builder.cz/>
- **CNET.com – Webbuilding**
<http://home.cnet.com/webbuilding/0-3880.html>

- **Česká domácí stránka GNU projektu**
<http://www.gnu.cz/>
- **DigiNeff**
<http://digineff.cz/>
- **GNU Project**
<http://www.gnu.org/home.html>
- **Grafika On-Line**
<http://www.grafika.cz/>
- **HyperText Markup Language Home Page**
<http://www.w3.org/MarkUp/>
- **HTML Tidy**
<http://www.w3.org/People/Raggett/tidy/>
- **Jakob Nielsen's Alertbox**
<http://www.useit.com/alertbox/>
- **KODAK: Digital Learning Center**
<http://www.kodak.com/US/en/digital/dlc/>
- **Jiří Kosek: Téměř vše o WWW**
<http://www.kosek.cz/>
- **O'Reilly Open Source Center**
<http://opensource.oreilly.com/>
- **Web Accessibility Initiative (WAI)**
<http://www.w3.org/WAI/>

Odkazy v textu:

1. Soutěž o nejlepší knihovnické www stránky
http://www.nkjp.cz/o_knihovnach/konsorcia/skip/BMISOpo.htm
2. Webové stránky veřejných knihoven v České republice
http://knihovna.vsb.cz/internet/knihovny_CR.htm

Literatura:

1. BERAN, Vladimír a kol. *Aktualizovaný typografický manuál*. Praha : Kafka design, 1999. 159 s.
2. BROŽA, Petr. *Programování WWW stránek pro úplné začátečníky*. Praha : Computer Press, 2000. 153 s. ISBN 80-7226-278-5.
3. GRAY, Daniel. *Profesionální design na Webu*. Brno : SoftPress, 2000. 223 s. ISBN 80-902824-1-5.
4. HYAN, Jaroslav. *Digitální fotoaparáty*. Praha : JTH-SOFT, 2000. 200 s. ISBN 80-238-5015-6.
5. KNOTEK, Pavel aj. *Velká kniha o skenování*. Brno : UNIS Publishing, 1999. 180 s. ISBN 80-86097-37-4.
6. KOSEK, Jiří. *XML pro každého : podrobný průvodce*. Praha : Grada, 2000. 163 s. ISBN 80-7169-860-1.

7. LYNCH, Patrick J., HORTON, Sarah. *Web style guide : basic design principles for creating web sites*. New Haven : Yale University Press, 1999. x, 164 s. ISBN 0-300-07675-4.
8. NIELSEN, Jakob. *Designing web usability : the practice of simplicity*. Indianapolis : New Riders Publishing, 2000. xiii, 419 s. ISBN 1-56205-810-X.
9. SAWYER, Ben, PRONK, Ron, AITKEN, Peter. *Digitální fotografie*. Praha : Computer Press, 1999. 531 s. ISBN 80-7226-185-1.
10. SPAINHOUR, Stephen, ECKSTEIN, Robert. *Webmaster v kostce*. Praha : Computer Press, 1999. xvi, 504 s. ISBN 80-7226-251-3.
11. ST. LAURENT, Simon. *Tvorba internetových aplikací v XML*. Praha : Computer Press, 1999. xiv, 222 s. ISBN 90-7226-170-3.
12. TKAČÍKOVÁ, Daniela. Elektronické publikování a služby knihoven v prostředí WWW. In KUBÍČEK, Jaromír. *Knihovny současnosti '99*. Brno : Sdružení knihoven ČR, 1999, s. 106-116. ISBN 80-86249-04-2.
13. TRÍSKOVÁ, Lenka. *GNU nástroje pro tvorbu WWW stránek : podrobný průvodce začínajícího uživatele*. Praha : Grada, 2000. 242 s. ISBN 80-7169-861-X.